

Sten Magnus Petri: *"Blås upp vind och gunga bölja..." August Strindbergs sagospel Lycko-Pers resa, Himmelrikets nycklar, Abu Casems tofflor – saga- och sägenmotiv, narrativa grundmönster och mytisk initiationssymbolik*. Med supplementet *August Strindbergs sagospel Svanevit – ett folkvisedrama*. Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Uppsala 2003-2004. 550 s. English summary. ISBN 91-628-5738-X.

August Strindberg intresserade sig för – och använde – folklig tradition på olika plan, i olika syften. I exempelvis *Kronbruden* gestaltar han en problematik, ett livsdilemma, med vad han uppfattade som folkliga traditionella uppfattningar som medel. Att han därvid arkaiserar och lägger till helt fiktiva motiv är knappast ägnat att förvåna. August Strindberg hävdar själv författarens rätt att använda material från folktraditionen, och att den kan betraktas som "allmänningsskogar" som står till förfogande. Det folkloristiska stoffet är ett lån till dramatiken, någon källtrogen folklorist är August Strindberg naturligtvis inte. Å andra sidan: en muntlig berättartradition är också en form av fiktion, en slags underhållningsgenre. Gränsdragningen mellan skriven dramatik och en muntligt framförd berättartradition är kanske inte alldeles självklar.

August Strindbergs dokumenterade intresse för kulturhistoria, etnologi och folkloristik visade sig också konkret i det att han under en tid var en av Artur Hazelius "skaffare", då denne byggde upp den samling som lade grunden till Nordiska museet. Under 1870- och 80-talen var August Strindberg djupt involverad i utvecklandet av en svensk kulturhistoria, både som forskare och som författare. Hans kunskaper dokumenterades i verk som *Gamla Stockholm* och *Svenska Folket*. Hans insikter var imponerande, men han förhöll sig fritt till materialet. Strindbergs mest bestående insatser inom detta fält, metodiskt sett, är hans utbredningskarta över olika dialektala benämningar av nyckelpigan.

En tredje aspekt på August Strindbergs relation till folkloristik/folklivsforskning behandlas av Sten Magnus Petri i dennes avhandling. August Strindberg lånar inte bara motiv och inspiration från saga, sägen och folktradition, utan inspireras också av sagans form, bl.a. i de s.k. sagospel.

Petri försöker i sin avhandling förstå de strukturerande principerna i Strindbergs sagospel. Det övergri-

pande syftet är att undersöka några av de strindbergska sagospelens formella och strukturella mönster (s. 37). Litteraturvetenskapen har inte betraktat folksagan som ett litteraturvetenskapligt forskningsobjekt, och folklorister å sin sida har inte i någon större utsträckning intresserat sig för det som klassificeras som litteratur. Däremot ställer jag mig frågande till Petris påstående (s. 38), att folkloristiken har riktat uppmärksamheten snarare åt folksagens ursprung och spridningsvägar än åt dess struktur. Jag menar att det finns tillräckligt mycket äldre folkloristisk forskning om sagans form och uppbyggnad för att påståendet ska vara diskutabelt. Petris egen genomgång av sagoforskare i det kapitel som fått rubriken *Metodgenomgång* visar att många sagoforskare intresserat sig för sagans struktur.

Forskning om den litterära genren sagospel är en annan fråga än den om sagoforskning. Det är intressant att ta upp en genre som berör två skilda akademiska discipliner, i det här fallet litteraturvetenskap och etnologi. Författaren har en poäng i att hans forskning befinner sig i ett gränsland där två vetenskaper möts, och att August Strindbergs författarskap analyserat med en etnologisk blick är ett försummat fält. Den föreliggande avhandlingen har en ambition att beträda detta gränsområde.

Petris avhandling består av två delar. Den första delen, ca 450 sidor, trycktes redan 2003 och handlar om *Lycko-Pers resa, Himmelrikets nycklar* och *Abu Casems tofflor*. 2004 publicerades ett supplement på 100 sidor om *Svanevit*. Det är således en diger avhandling, och den behandlar fyra dramer som tillkom vid skilda tidpunkter. Att avhandlingens två delar har tillkommit med viss tidsutdräkt märks inte minst på supplementet, som har en mera löslig och mindre strukturalistisk prägel än avhandlingens huvuddel.

För att börja med att kommentera avhandlingens struktur kan det vara relevant att använda en term från sagoforskningen: avhandlingen lider av framvikt. Inledning, bakgrund och metodgenomgång utgör hela 130 sidor, innan den egentliga undersökningen tar sin början. Bakgrundsteckningen till Strindbergs sagospel och en diskussion om begreppet sagospel är förvisso till hjälp för förståelsen av dessa. Mer tveksamt är hur mycket den grundliga genomgången av elva sagoforskares och antropologers teorier tillför läsningen. Till dessa forskare hör några gamla storheter som t.ex. Axel Olrik och Arnold van Gennep. Jag vill inte alls påstå att äldre teoribildningar alltid har förlorat sin aktualitet, och visst kan det vara befogat när det gäller begrepp och teorier i

en löpande vetenskaplig text att hänvisa till äldre verk. Frågan är dock om inte den långa genomgången av forskning som blott är mer eller mindre relevant i sammanhanget skymmer sikten för avhandlingens egentliga syfte. Som läsare hade man önskat en raskare presentation av den egna undersökningen i stället för den något ängsliga presentationen av äldre storheter. De anförda verken har säkerligen haft betydelse för författarens tänkande kring sitt ämne, men flera av dem kan nu närmast jämföras med byggnadsställningar efter det att bygget blivit färdigt.

En fördjupad diskussion om valet av teoretiska ingångar kan efterlysas i avhandlingen som helhet. I kapitel II, *Bakgrund*, ges, förutom syfte, en första presentation av viss sagoforskning, bl.a. den ryske sagoforskaren Propps morfologiska modell, som Petri senare återkommer till och vill tillämpa på sagospelen. Här finns också en hänvisning till van Genneps teorier om övergångsriter, Eliades religionshistoriska studier och en utveckling som har med jul och julfirande att göra, eftersom julfirande är ett motiv som förekommer i *Lycko-Pers resa* och *Himmelrikets nycklar*. Petri menar dessutom att julfirandet som sådant har en betydelse vid tillblivelsen av dessa två verk. När Strindberg skrev *Lycko-Pers resa* i början av 1882 hade han firat jul med familjen och under ett ”jullo” författat sagospelet. *Himmelrikets nycklar* skrevs när han förberedde sig på en jul i ensamhet efter den besvärliga skilsmässan från Siri von Essen. Här refereras också till Strindbergs skildringar av traditionellt julfirande i *Svenska folket*, och till hans åsikter om folktraditionens uppkomst och trading. Han ansåg att mycket av folklig tradition var s.k. *Gesunkenes Kulturgut*, ett begrepp som något senare kom att myntas av Eduard Hoffmann-Krayer. Utvecklingen om julens betydelse i August Strindbergs sagospel kan anföras som ett exempel på svagheter i denna avhandling. Här blandas nivåer och teman som borde ha hållits åtskilda, nämligen författarens livssituation vid tidpunkten för verkets tillkomst och en antropologisk/folkloristisk analys av vissa moment i julfirande, ett av många motiv i sagospelen. Eftersom avhandlingens syfte är att studera *sagospelens formella och strukturella mönster* tappar texten här fokus och lämnar läsaren med en känsla av förvirring. En utläggning av saga och myt leder till samma undran, vad som egentligen är avhandlingens fokus. Ambitiösa redovisningar av detta slag riskerar, även om de är intressanta i sig, att fördunkla vad Petri egentligen vill ha sagt med sin avhandling. Till den viktiga förmågan att välja spår hör också förmågan att

välja bort. Även om Strindberg är väl insatt i folklig berättartradition och i sin samtids sagoforskning, så är det inte denna inspirationskälla som i syftet anges som avhandlingens undersökningsobjekt.

I detta sammanhang kan också påpekas att det på flera ställen i avhandlingen förekommer försanthållanden som är diskutabla. På sidan 50 t.ex. uppges, som ett faktum, att sagorna bevarat inslag av uråldriga seder och bruk, riter och kulhandlingar. Påståendet borde snarare ha formen av en fråga eller ha föranlett en fördjupad och problematiserande diskussion. Påståendet är inte alldeles odiskutabelt och kan antagligen ses som en följd av påverkan från en äldre folkloristisk forskning, medan mer aktuell forskning med något undantag lämnats därhän.

Petris egentliga undersökning tar sin början på sidan 130 med en analys av *Lycko-Pers resa*. Tillkomst och mottagande börjar analysen. Därefter följer text- och innehållsanalys med en omfattande presentation av Strindbergs inspirationskällor. Författaren lägger sig här nära kommentarerna i Nationalupplagan av August Strindbergs samlade verk. I kapitel VI, *Motivanalys*, återges och kommenteras sagospelet, motiv för motiv. Detta kapitel, som är lika mycket en deskription som en analys, och det nästkommande, kapitel VII, *Strukturanalys*, kan sägas vara avhandlingens två centrala kapitel. I kapitel VII anknyter Petri till sitt syfte att analysera Strindbergs sagospel ”ur ett hittills oprövat strukturalistiskt-semiotiskt perspektiv”. Den danske folkloristen Axel Olriks *Episke love i Folkedigtningen* från 1908 utgör en utgångspunkt för en analys av den gestaltande strukturen i sagospelen. Till Olriks arton episka lagar hör de som Petri tar upp: 1) strävan efter överskådlighet – endast ett fåtal personer agerar samtidigt, 2) motiven bör ha avgörande betydelse för handlingen och föra handlingen framåt, 3) tretalets betydelse, 4) vilolagen – berättelsen stannar upp efter en avgörande händelse, så att stämningen får tid att lägga sig till ro. Petri kan här konstatera att *Lycko-Pers resa* delvis följer Olriks lagar, dock inte helt och hållet.

Härefter analyseras *Lycko-Pers resa* enligt Propps morfologiska modell, som går ut på att genom en form- och strukturanalys av sagans minsta beståndsdelar urskilja de funktioner som utgör sagans strukturerande element. Den proppska morfologin, menar Petri, erbjuder en systematik för att beskriva narrativa strukturer, och han visar också hur Propps funktioner återfinns i sagospelet.

Därefter ett kortare kapitel om *Sagospelet som*

initiations- och vandringsdrama, där *Lycko-Pers resa* beskrivs med de steg som hör till övergångsriter: separation, transition, integration. Förvånande nog saknas här referens till van Gennep, vars klassiska verk om övergångsriter tidigare framhållits.

Efter analysen av *Lycko-Pers resa* mattas avhandlingen. De andra tre sagospelen har inte analyserats lika omfattande som *Lycko-Pers resa*. Frågan reser sig här huruvida *Himmelrikets nycklar*, *Abu Casems tofflor* och *Svanevit* bidragit till den metodiska genomgången och de teoretiska slutsatserna eller om de finns med i avhandlingen mera för fullständighetens skull. I fallet *Himmelrikets nycklar* menar Petri att detta sagospel står närmare sägnen än sagan och att Propps modell av det skälet inte är tillämpbar.

Petri menar i sin avslutning av avhandlingens första del att han visat att en kombination av olika strukturanalytiska metoder bidrar till en djupare förståelse av Strindbergs sagospel. Vidare har han pekat på hur Strindberg utnyttjat folkloristiska källor. Väl inläst i den folkloristiska litteratur som fanns utgiven, fann Strindberg inspiration och motiv i den.

Svanevit, som alltså utkom senare än avhandlingen i övrigt, är ett folkvisedrama. *Svanevit* är inspirerat av medeltidens balladdiktning och även av folktro, och analysen av dramat formar sig till en analys av dess beroende av folklig balladtradition och folktro.

Jag vill nu återknyta till det på sidan 37 i avhandlingens huvuddel formulerade syftet. Folksagans ursprung i det muntliga berättandet avspeglas i den muntligt traderade, och i ett senare skede nedtecknade berättelsen, i dess form och innehåll och i den grundläggande narrativa strukturen. De konstitutiva motiv och mönster som utbildats i folksagan borde då också kunna utläsas som strukturerande principer även i sagospelen. Att undersöka några av de strindbergska sagospelens formella och strukturella mönster blir då avhandlingens övergripande syfte. Syftet är problematiskt. Petri menar att motiv och mönster som utbildats i folksagan då också bör vara strukturerande principer i sagospelen. En enkel fråga: varför? Är det självklart, nödvändigt eller troligt? Om man anser, att samma metoder kan tillämpas på muntligt traderade sagor som på sagospel, så kan man argumentera för den tesen, men det bör inte formuleras som en utgångspunkt i ett syfte. Vi vet ju inte om det förhåller sig så förrän vi har tagit del av argumenten!

Syftet pekar på en stor fråga i avhandlingen, en fråga som inte fått något riktigt övertygande svar. Är det ett metodproblem att tillämpa metoder avsedda att analy-

sera ett muntligt berättande, på sagospel, som trots allt är dramatik? Att Strindberg använder motiv från sagor, och även sägner och folkvisor, är ovedersägligt, men kan man därför analysera hans verk *som* saga, sägen, folkvisa? Petri visar själv att det inte är riktigt säkert. Samtliga Olof Olriks episka lagar gick exempelvis inte att tillämpa på *Lycko-Pers resa*. Jag menar att det på sina ställen i avhandlingen finns olyckliga sammanblandningar mellan formanalys och innehållsanalys. Samtidigt anknyter den ovan berörda problematiken till något väsentligt. Var går genregränserna? Är de viktiga? En berättad saga är naturligtvis något annat än en text avsedd att uppföras på scen. Ändå finns det mycket som förenar. Med den folkloristiska diskussionen om folklorens performance närmar sig både sagan och sägnen dramatiken. Petri berör alltså här något som skulle vara värt en djupare diskussion.

Petri pekar också ut ett område där två vetenskaper möts, etnologi och litteraturvetenskap. Detta faktum är också värt en framtida teoretisk diskussion.

Trots invändningar mot svagheter i de teoretiska resonemangen, liksom mot avhandlingens struktur och avsaknad av konsekvent fokus, vill jag slutligen framhålla att den är välskriven och tar upp intressanta infallsvinklar på Strindbergs sagospel. Till dess förtjänster hör att den tar August Strindbergs inspirationskällor inom den folkliga berättarkonsten på allvar. Jag hoppas till slut att vi kommer att se fler arbeten där Strindbergs beroende av och intresse för folklore behandlas, varför inte också ur ett etnologiskt/folkloristiskt perspektiv?

Katarina Ek-Nilsson, Stockholm

Fredrik Andersson: *Med historien i ryggen. Om den arkeologiska uppgiften*. Institutionen för arkeologi och antik historia. Uppsala universitet 2005. 186 s. English summary. ISBN 91-506-1795-8.

”Kan en avhandling i arkeologi 2005 inledas i en anda av besvikelse?” Med de orden inleder Fredrik Andersson sin avhandling *Med historien i ryggen. Om den arkeologiska uppgiften*. Hans primära syfte är att diskutera arkeologins roll i samtiden (uppgiften) samt att belysa problemen med att utföra denna uppgift med arkeologins ”stora berättelse” i ryggen. Så långt ligger avhandlingen i linje med liknande resonemang på annat håll. Anderssons inledande besvikelse grundar sig i en frustration över att inte finna en position att verka utifrån.